

**JAKUBOVSKÁ, Viera – ZIMANOVÁ, Lucia:
Filozoficko-estetické reflexie profánneho a sakrálneho.
Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2013. 110 s.**

Jana Migašová

Inštitút estetiky a umeleckej kultúry, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
jana.migasova@unipo.sk

Útla monografia s názvom *Filozoficko-estetické reflexie profánneho a sakrálneho*, ktorá pochádza z „autorských pier“ Viery Jakubovskej a Lucie Zimanovej ponúka omnoho viac, ako sľubuje jej názov. Z pohľadu umeleckej kultúry ide predovšetkým o netradičný, synchronný náhľad na vizuálne i literárne umelecké diela cez prizmu symboliky ľudského tela a telesnosti. Text je ďalším dokumentom súčasného filozofického a estetického uchopovania vnímania a reflektovania ľudského tela ako zdroja symbolických hodnôt. Má interdisciplinárny záber a interpretácie umeleckých diel sú ilustrované prostredníctvom reprodukcí.

Kniha originálnym spôsobom prepája problematiku každodenného žitého sveta v profánnom priestore, potrebu zvýznamňovania profánneho aspektu života s groteskným modelovaním obrazu ľudského tela a „človečenstva“. V takejto línii uvažovania sa Hieronymus Bosch, Pieter Brueghel st., François Rabelais, Peter Jaroš, či Patrick Süskind stávajú príbuznými tvorcami. Pisateľky v úvode deklarujú použitie širokého spektra metód: filozofickú analýzu v spojení s historickou a genetickou metódou, semiotickú analýzu textov, analýzu výrazových kvalít so zameraním na obsahovú a jazykovú analýzu. Ďalej využívajú pozície fenomenológie, hermeneutiky, psychológie (metóda vciťovania), sociológie (metóda selekcie) a spätnej významovej realizácie.

Viera Jakubovská je autorkou množstva učebných textov v oblasti estetického myslenia (tiež občianskej výchovy), štúdií so zameraním na multikultúrnu výchovu, výtvarné umenie a na problém identity v súčasnom umení. Výsledky svojich bádání v oblasti zacielenia predkladaného diela už čiastočne publikovala v texte *K niektorým problémom zobrazovania tela vo vizuálnom umení na konci 20. a začiatku 21. storočia* (2012) a v monografii *Sondy do (problému) tela a telesnosti* (2012). Pôsobí ako docentka na Katedre filozofie pri Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Spoluautorka Lucia Zimanová je internou doktorandkou na Katedre filozofie pri Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, venuje sa interpretovaniu kategórií sakrálneho a profánneho, ako aj filozofii Ortegu y Gasseta.

Pojmové „zasadenie“ publikácie tvorí prvá kapitola *Zadefinovanie kľúčových pojmov* a jej segment *Pojem profánne. Profánne a sakrálne*. Nasleduje analytická, systematizačná časť práce s názvom *Eliadeho chápanie profánneho a sakrálneho*, ktorá je členená do kapitol: *Psychológia sakrálneho a archaická ontológia; Hierofania a priestor; Skúsenosť profánneho a sakrálneho priestoru; Vzťah profánneho a sakrálneho priestoru; Axis mundi a desakralizácia; Chrám – prechod medzi sakrálnym a profánnym priestorom*.

Autorky deklarujú zámer postupu k interpretáciám umeleckých stratégií cez dôsledné vykreslenie definičných rámcov kategórií *profánneho* a *sakrálneho* a analýzu ich polaritného vzťahu. Starostlivo zvažujú vplyvné filozofické, religionistické a antropologické koncepcie (M. Eliadeho, E. Durkheima, F. Lyotarda, W. Welscha, M. Douglasovej a ďalších), s cieľom usporiadať známe idey do štruktúry vlastného problému. Autorky najskôr postulujú absolútnu kvalitatívnu diverzitu kategórií profánneho a sakrálneho v priznanom súlade so stanoviskom Émila Durkheima.

Komparáciu Durkheimovej a Eliadeho koncepcie autorky realizujú na probléme (ne)existencie stôp *sakrálneho* v profánnej existencii, ktorý ústi do postulátu nemožnosti absolútnej desakralizácie bytia. (Zdá sa, že Mircea Eliade v tejto súvislosti predstavuje pre autorky najdôveryhodnejšie teoretické zázemie. Dôslednej, hĺbkovej interpretácii jeho rozpracovania charakteru priestorového usporiadania profánneho a sakrálneho je venovaná celá kapitola.) Systematicky sú explikované Eliadeho kľúčové pojmy (archaická ontológia, hierofania, numen, pevný bod a zlom). Snaha o reflexiu rozloženia „sacra“ a „profana“ v súčasnom svete ústi k problému „desakralizácie“, ktorý je v práci „riešený“ prostredníctvom Welschovho konceptu „anestetizácie“ a Lyotardových tvrdení o rozširovaní mesta, ktoré pohlcuje „domus“ – miesto, kde veci majú svoj poriadok a cieľ“ (termín, ktorý je približným ekvivalentom Eliadovho „stredú sveta“).

Z hľadiska zamerania knihy vyznieva dôležito úvaha o probléme duality „čistého“ a „nečistého“ ako symbolických konštruktov fungovania spoločností. Autorky preverili možnosť analogického vzťahu dvojíc *sakrálne - profánne* a *čisté - nečisté* (prostredníctvom interpretácií antropologického prístupu M. Douglasovej). Pojem *nečistého* logicky aplikujú aj v záverečných, syntetizujúcich kapitolách o gendrovej problematike v umení.

Mimoriadne zaujímavým príspevkom je demonštrácia prechodu medzi *sakrálnym* a *profánnym* na príklade chrámu - katedrály v Chartres. Autorky tu pomocou interpretácií historických prameňov dokladujú úzku spätosť náboženského prežívania a umiestnenia posvätného priestoru – prostredníctvom príkladu „zanikania“ stavby a relikvie, ktoré môže spôsobiť „zrušenie posvätnosti“ priestoru. (Kapitola je založená na historickom popise pochádzajúcom od Petra Kováča.)

Druhá, syntetizujúca časť práce si kladie za cieľ pochopiť mechanizmus groteskného zobrazovania vo vzťahu k ľudskému telu, neskôr špecificky k telu ženskému. Člení sa na podkapitoly: *Tematizácia životného sveta v umení; Groteskné zobrazovanie; Základné prejavy profánneho v grotesknom zobrazovaní; Profánne v grotesknom realizme F. Rebelaisa*. Kapitola *Ambivalencia ženského tela – spojenie profánneho so sakrálnym* je zložená z dvoch celkov: *Polarita ženského a mužského prvku* a *Symbolická dvojznačnosť a ambivalencia ženského tela*.

Umelecké zobrazenie je tu nazerané ako forma dištancie od žitého sveta v procese jeho tematizovania. Starostlivo a zreteľne sú systematizované rôzne názorové polohy (fenomenológia, post-analytická filozofia, pozícia Davida Summersa a ďalšie) na problematiku poznateľnosti sveta prostredníctvom umeleckého diela. Autorky volia kvalitu grotesknosti ako znak profánneho životného sveta. Klasifikácie groteskného zobrazovania zakladajú na slovenskej spisbe T. Žilku a S. Pokrivčákovej. Napríklad „postmoderná grotesknosť“ je tu vykreslená ako akási náklonnosť k bizarnosti, extravagancii a outsiderstvu – v ťažení proti serióznosti. Ako príklady takej estetiky autorky uvádzajú Süskindov román *Parfum*, či Nabokovovu *Lolitu*. Dodávame, že k tejto postmodernej časti problematiky by mohla „veľa povedať“ aj slávna práca Susan Sontag – *Notes on Camp* (1964). Práve táto časť textu, ktorá sa z pohľadu požiadavky aktuálnosti zdá čitateľovi najatraktívnejšou, by mohla obsahovať viac interpretácií umeleckých diel a stratégií „čerstvo“ uplynulého obdobia.

Štruktúru opisovanej grotesknosti autorky stanovili na základe štyroch princípov: (I) univerzálnosťou materiálno-telesného princípu; (II) degradovaním všetkého vznešeného; (III) zobrazovaním javov v štádiu nehotovosti, neukončenosti; (IV) hyperbolizáciou javov zdôrazňujúcej plodnosť, hojnosť a regeneračnú silu života. Pre každý z uvedených princípov stanovili ilustratívne príklady výtvarného a literárneho umenia. Atraktívne vyznieva predstava príbuznosti Süskindovho „*Parfumu*“ a Brueghelovho obrazu *V krajine pecúchov* ako nositeľov príznakov nepôvabných telesných procesov (veľké bruchá, výlučky, smrad a podobne). Mimoriadne zaujímavým je „objav“ obrazu „otvorených úst“ ako znaku

groteskného tela – neukončeného, necelistvého, otvoreného voči svetu. Demonštrovaný je na obrazoch Hieronyma Boscha (*Lod' bláznov*).

Práca má svoje završenie v kapitole venujúcej sa obrazom ženského tela. Je založená na probléme rodu a rodovej diferencie chápanej ako sociálnej konštrukcie. Autorky dokazujú symbolickú dvojznačnosť a ambivalentnosť ženského tela: žena reprezentuje prírodné a kultivujúce; nečisté a posvätné; krásne a odpudzujúce, prinášajúce život aj smrť zároveň. Uvedený fenomén ambivalentnosti ženy je manifestovaný prostredníctvom signifikantných postáv rozličných kultúr a vybraných umeleckých výpovedí.

Z pohľadu autorky recenzie je „pridanou hodnotou“ práce „rozihranie“ ďalších myšlienok – na trasách k postmodernému a súčasnému výtvarnému umeniu – o prepojení materiálno-telesného princípu ako dedičstva ľudovej smiechovej kultúry s mnohými stratégiami akčného umenia, predovšetkým súborom „slávností“ a „pôct“ v slovenskom neoficiálnom umení 60. a 70. rokov.

Aj napriek tomu, že monografii „chýbajú“ interpretácie väčšieho spektra prejavov postmoderného a súčasného umenia a presahy k slovenskému kultúrnemu kontextu, ide o podnetný príspevok k súčasným diskusiám v oblasti estetiky, estetiky umení, teórie umenia a kulturológie. Poskytuje systematický náhľad na dôležité koncepcie vzťahu kategórií *sakrálneho* a *profánneho*. Diferencuje, usporadúva a prepája významné názorové polohy na problém zobrazenia, výrazovej kvality grotesknosti a rodovej diferencie, čo môže byť využité ako podpora štúdia estetiky umení. Keďže v praxi výkladu vizuálnych diel dominujú historizujúce náhľady a ikonografické analýzy, ktoré sa sústreďujú na chápanie diela v druhovo ohraničenom kontexte tradície výtvarnej tvorby, táto kniha predstavuje predovšetkým impulz k synchronným interpretáciám artefaktov vizuálneho umenia v komparácii s tvorbou v oblastiach literatúry a filmu. A práve to je z pohľadu autorky recenzie najvýznamnejším, originálnym prínosom predstavenej publikácie.